

YU ISSN 0027—8084

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

XXIII/3—4

**БЕОГРАД
1978**

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXIII (нова серија)

Св. 3—4

САДРЖАЈ

Десет томова Речника САНУ (МИТАР ПЕШИКАН)	87— 92
Жива (hydrargyrum) у јужнословенским језицима (ФРАЊО ВЕЋЕСЛАВ МАРЕШ)	93— 94
О двозначним конструкцијама (ЈЉУБОМИР ПОПОВИЋ)	95—103
Функција и значење присвојне заменице <i>мој</i> (МИЛИЦА РАДОВИЋ-ТЕШИЋ)	104—113

Језичка култура

Поводом чланака: о скраћеницама и „нефонетичности“ нашег правописа (МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ)	114—121
Неке фразеолошке особености спортског језика (ДРАГАНА МРШЕВИЋ- -РАДОВИЋ)	121—129
Против двосмислености и нејасноћа (ГОЈКО КРАЉЕВИЋ)	129—132

Питања стручне терминологије

Карактеристике српскохрватске терминологије металургије праха у поре- ђењу са руском (СТАМЕНКА РАДИЋ)	133—146
О језичком благу у вези са употребом речи „тежина“ (ДАНИЛО КАМФНА- РОВИЋ)	147—149

Хроника

Тридесет година Института за српскохрватски језик (БРАНИСЛАВА АРАН- ЂЕЛОВИЋ-ЖИВКОВИЋ)	150—165

реални садржај. Нпр. када жели да означи *победу* једног тима, он то чини — имајући увек на уму основну функцију новинског текста — употребом политичко-војне терминологије, административним речником и др., а нарочито често изразима везаним за оружану борбу:

Треба очекивати *чин службене кайишулације* (18. VIII, 16); ... па су по сваку цену *настојали да се домоћу тријумфа* (16. VIII, 12); ... натрчао је Морача и топовским ударцем *принудио на кайишулацију* Филиповског (8. IX, 6);

Од 40 борби 30 је *решио у своју користи* (17. VIII, 10); ... у последњој четвртини успели [су] да *преокрену резултат у своју користи* (20. VIII, 18);

... и то нам је дало полета да збуњеном противнику *нанесемо коначан ударац* (17. VIII, 12); ... да помогну својим љубимцима [...] да *славе нову победу* (16. VIII, 1);

... ретки су били тимови који су са њиховој „буњини“ *односили џен* [= побеђивали] (20. VIII, 4).

Драјана Мршевић-Раговић

ПРОТИВ ДВОСМИСЛЕНОСТИ И НЕЈАСНОЋЕ

Да бисмо упознали човјека треба с њим појести врећу соли, каже једна пословица. Још више времена је потребно да бисмо упознали многобројна значења ријечи. Није довољно читати дјела добрих писаца него је потребно сваки дан прелиставати рјечнике да бисмо тачније уочили поље значења које може имати једна ријеч. Има у језику и таквих ријечи које имају само једно значење, али има и таквих ријечи које имају много разноврсних (па често и опречних) значења, те је лексиколозима потребно и по неколико страница да би сва значења набројали. То, у ствари, показује да значење ријечи није једном за свагда дато, него се развија и богати; а да се тај развој не би спречавао, не смијемо круто осуђивати оне примјене ријечи на које нисмо навикли — ако су у складу с њеним семантичким потенцијалом и са контекстом. Ипак то не значи одсуство мјерила нити оправдава одступање од нормалних значења ријечи ако се тиме не постиже никаква стилска и изражајна предност.

Нарочито писци уџбеника за основне школе морају добро пазити на значења ријечи јер оно што се из школских уџбеника научи то остаје трајна ученикова својина па ако се ученици у основној школи навикну на нетачна и искривљена значења ријечи, то ће се касније тешко исправити. Познато је да дијете долази у школу с фондом од 3000 ријечи и школа треба да тај лексички фонд развија и обогаћује. У току основног и сред-

њег образовања ученици ће се постепено навикавати на лексичку вишезначност као и на појаве двосмислености и нејасноће. Није довољно истицати да ријечи имају право и пренесено значење (као што то наводе наше школске граматике), него ученике треба упознавати и са многобројним идиоматским конструкцијама које су често супротне принципима граматике.

Познати швајцарски психолог Пијаже (Piaget) утврдио је да дјеца у предшколском узрасту (од треће до шесте године) употребљавају многе ријечи чије значење не разумију. То долази отуда што су дјеца у том узрасту врло разговорљива а да би знала значења ријечи, потребно им је искуство: дјеца у тој доби немају ни животног ни језичног искуства. У току основног школовања дјечи се дају лакша штива и вјежбе да би им се знање о значењима ријечи што више проширило и употпунило.

Много година употребљаван је у СР Србији и у СР Босни и Херцеговини један београдски буквар о којему су својевремено писане многе похвале и који је доживио много издања. На страни 52. тог буквара пише: „Тата, и ти си ратовао са Титом.“ „Јесам, сине. Са Титом је ратовао Ристин тата и Стојанова тета.“ Очигледно је да је аутор имао пред очима едукативни и васпитни циљ па је желио нагласити да су се све три личности бориле против завојевача и против домаћих издајника. Али ће не само језични чистунац него и сваки просјечни читалац запазити да су ове реченице недоречене, нејасне и двосмислене јер је изостављена допуна која би морала објаснити против кога су ратовали. Тиме би се израз *ратовао са (а)* ослободио двосмислености, јер он нормално не значи заједништво, него нешто што искључује свако пријатељство и савезништво, дакле то је појам у којем су два субјекта усмјерена један против другог. Два саучесника у овој радњи нису другови ни сарадници него су противници и непријатељи. И у другим језицима *ратовао са (а)* значи исто што и *ратовао против*: Caesar bellabat с u m Gallis (Цезар је ратовао против Гала); England führte Krieg m i t Frankreich (Енглеска је ратовала против Француске).

Сви наши рјечници који нам служе као најмјеродавнији језични савјетодавци потврђују да израз *ратовао са (а)* представља истозначницу изразу *ратовао против*.

Примјери из Рјечника Југославенске академије знаности и умјетности:

Сваки дан ратоваше с другијем (Мажуранић, 31). — Ратујући с . . . Брђанима и Црногорцима (Нар. пј. Вук, 4, 78). — Хоћемо ли с царем ратовати (Нар. пј. Петр. 2, 276). — Сад је вријеме с Турцим ратовати (Högmänn, нар. пј. 1, 29). — Јер је мука с богом ратовати (Његош, Г. вијенац, 2392). — У њ ратује душа са тијелом (Његош, Г. вијенац, 2502). — Да и ми с царем ратујемо (Мартић,

¹ Мита Митић: Буквар за први разред основне школе (пето издање), Београд 1969.

Осветници, 3, 68). — Ко с царем ратује, жље дома носи (Нар. посл. Вук, 156). — Тешко шуши с вуком ратујући (Нар. посл. Вук, 316). — Није им мило с богом ратовати (Љубиша, прип. 132). —

И у грађи Речника српскохрватског књижевног и народног језика Српске академије наука и уметности² налазимо још низ примера који потврђују да синтагма *рајшовати с(а)* значи увијек исто што и *рајшовати њројив*:

С богом не можеш ратовати (Ж. О. Дачић, Зло и добро у нашем народу, Београд 1909, 60). — Кад онај то чује, јави му: „Е па добро, а ти ћеш са мнош ратовати.“ (В. Чајкановић, Српске народне умотворине, Београд 1927, 249). — Одмах иди да измириш децу! Одмах, кажем ти, или ћеш са мнош ратовати (Ј. Веселиновић, Слике из сеоског живота III, Београд, 1926, 114). — Што је Станојло реко, оно мора бити па да би он због тога са богом ратово. . . (Исти писац, II, Београд 1899, 5). — . . . јал' ћете од сад с богом ратовати (Л. Лазаревић, Приповетке, I, Београд—Загреб 1898, 95). — . . . ко ратује с црквом, оба света губи (Шапчанин, Целокупна дела, II, Српски писци, 106). — Изнесе на гумно пољаву и цијелу ноћ ратује с лулом и мислима (В. Јелић, Ђукин ђердан, Загреб 1950, 3). — И право је рекао неко: да је у рату најбољи савезник становништво оне државе с којом се ратује (Д. Васић, Црвене магле, Београд 1922, 16).

Сагласно свједочанство пружа грађа објављена у истом рјечнику за глагол *борићи се*, гдје сви примјери типа *борићи се с(а)* значе *борићи се њројив*. То не значи ипак да је цитирани примјер из буквара потпуно усамљен; запажен је³ у Вуковом „Правитељствујушчем совјету“ примјер: „Одред се из свију нахија најизабранији војници да иду на Дунаво пред Русе, и да с њима оно љето онамо војују“ — и још један са истим глаголом и у истом значењу — али су то ипак изузеци, док примјери у којима *с(а)* значи *њројив* тако одлучно преовлађују да једино то значење можемо сматрати нормалним.

* * *

Примјери сличног несклада и двосмислености нису нимало ријетки, и стиче се утисак да многи аутори пишу насумце, не обазирајући се на значење ријечи.

Тако један познати свеучилишни професор пише: „Заштитником Дубровника постао је свети Влахо, иначе помагач у болести грла.“

² До преписа необјављене грађе у Институту за српскохрватски језик дошао сам захваљујући доброти др Слободана Душанића из Београда, те му се овом приликом најсрдачније захваљујем.

³ Милка Ивић: Значења српскохрватског инструментала и њихов развој, Београд 1954, 174. Ауторка посебно разматра социјативну конструкцију уз глаголе „са значењем негативног односа“ (*свађати се*, *шући се*, *борићи се* и сл.).

Сваки ће читалац помислити да је св. Влахо помагач у ширењу грлених обољења, а писац је мислио рећи да је св. Влахо заштитник и заговорник болесника од грлене болести и да ће им његова светачка моћ помоћи да преболе и оздраве.

Један еминентни правни стручњак који даје правне савјете у једном дневном листу написао је ово: „... између одлуке о помиловању и одлуке о ванредном ублажавању казне, донијетих против истог осуђеног...“ По природи ствари (и без икакве језикословне поуке) познато је да се помиловање и ублажавање казне не доносе против осуђеног него у корист осуђеног или за осуђеног.

Писац једног стручног приручника дајући свој суд о једном књижевнику каже: „... он се коначно и јавно диспонирао као...“ Тако је овај аутор показао милионима читалаца да не разликује значење глагола диспонирати и експонирати.

У једном нашем научном часопису објављен је повећи чланак под насловом „Проблеми наше криминалне политике“. Аутор није жалио ријечи да му текст буде опширан и документован, али је зато овакав наслов неприкладан и двосмислен. Да је аутор имао мало више језичног осјећаја, написао би нпр. „Проблеми наше политике у области криминала“. Тако би се избјегла свака нејасноћа и амфиболија.

Недавно је један наш познати спортски извјештач овако написао свој извјештај: „На стадиону се налази 17.000 гледалаца. Играчима ће бити тешко задовољити овако велики аудиториј...“ Тако је он широком кругу читалаца показао да су за њега гледаоци и аудиториј исти појам.

У својој познатој Граматици Маретић је писао: „Стил је потпуно јасан (разумљив), ако се у души читатеља развије иста мисао, коју је имао писац пишући.“ У наведеним примјерима то није постигнуто јер се читаоци морају домишљати да би одгонетнули шта су аутори мислили пишући.

Још прије 40 година наш велики учитељ и језикословац А. Белић писао је у нашем часопису (књ. V, 1937, стр. 193): „Више семантике! Када се у језичким питањима то рече, тј. када се рече да треба водити више рачуна о значењима речи и облика, то је исто као када се у другим приликама каже *више свейлосџи* или *више ваздуха*.“

Бројни примјери језичне нејасноће и двосмислености показују да се многи нису придржавали Маретићевих и Белићевих савјета.

Гојко Краљевић